

TÜRKÇE VE TÜRKÇENİN HECELERİ

EMİNE GÜRSOY-NASKALİ*

Türkçede kaç çeşit hece olduğu konusuna girmeden önce Türkçe kelimesi üzerinde durmak ve Türkçe kelimesi ile bugün birden fazla anlamı karşıladığımızı ifade etmek istiyorum. Tarihin akışı içerisinde kelimeler bazan yeni anlamlar üstlenirler. Böyle hallerde bazan eski anlam tamamen unutulur ve kelime yeni anlamıyla kullanılır; meselâ, *yavuz* kelimesi bu hadisenin klâsik örneklerindedir. Aslî şekli ve mânâsı *yabız* “kötü” iken, Osmanlı sahasında 16. yüzyıldan sonra “asık suratlı” >“ciddi”>” “işini aksatmadan gören” ve nihayet “iyi” anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bazı hallerde ise kelime hem eski hem yeni anlamlarını karşılar, birden fazla anlamla yüklü olarak mevcudiyetini sürdürür; meselâ, *gök* kelimesi Eski Türkçede olduğu gibi çağdaş şivelerde de hem “gökyüzü, gök” anlamına sahiptir, hem de bu aslî anlamdan türemiş olduğunu düşünebileceğimiz “gök rengi, mavi” anlamıyla dilde mevcuttur. Bu türden bir semantik gelişmeyi bugün *Türkçe* kelimesinde gözlemliyorum.

Bence *Türkçe* kelimesi, tarihi seyri içinde semantik açıdan bugün bir dönüm noktası içine girmiştir. Bir yandan kabına sığamamakta, bir yandan da kabının içinde küçücük kalmaktadır. Bugün *Türkçe* kelimesi ile ifade ettiğimiz anlamları şöyle sıralıyabiliriz:

1. Türkçenin tarihi ve çağdaş, lehçe ve şivelerinin tümünü işaret etmek için *Türkçe* kelimesini kullanıyoruz. Eski Türkçe, Uygurca, Kıpçakça, Çağatayca, Kırgızca, Özbekçe, Azerice, Türkiye Türkçesi vs. hepsi bir arada ve bir bütün olarak *Türkçe*'dir.

2. Türkçenin batı kolunun bir çağdaş şivesi olan Türkiye Türkçesini ifade etmek için *Türkçe* kelimesini kullanıyoruz.

3. Dilde kök itibariyle Türkçe olan, yabancı dillerden alınmış olmayan bütün kelime ve gramer unsurlarına *Türkçe* diyoruz.

4. Türkiye Türkçesini yazarken ve konuşurken kullandığımız kelime ve unsurların tümüne, ister yabancı menşeli olsun ister Türkçe asıllı olsun, *Türkçe* diyoruz. Meselâ, “akıl” kelimesi yabancı menşeli olmakla birlikte, Türkçenin kelime kadrosunda yer aldığına göre, Türkçe konuşan bir kimse

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

bu kelimeyi kullandığında birden yabancı bir dile sıçrayıp sonra gerisin geri Türkçeye dönüş yapmadığına göre, bu kelimeyi telâffuz ederken de Türkçe konuştuğuna göre, Türkçe kelime ve unsurların yanı sıra içinde yabancı kelime ve unsurları da bulunduran ve barındıran dile *Türkçe* diyoruz.

Yazıp konuşmakta olduğumuz Türkiye Türkçesinin yerli yabancı katmanlarıyla bir bütün olduğunu var sayarak, *Türkçe*'yi bu anlamıyla tanımlayarak hece bahsine geçiyorum.

Türkçede yabancı menşeli kelimeler bulunduğu gibi yabancı menşeli heceler de vardır. Türkçe asıllı kelimelerde görülmeyen bu hece tipleri, kanımca, en az yabancı menşeli kelimeler kadar Türkçede bulunma hakkına sahiptir. Gramer kitaplarımız Türkçe kelimelerde altı tip hece bulunduğunu söyler (Ergin, Banguoğlu, Gencan, Ediskun). Ergin, 6 tip hece dışında hiç bir hece çeşidine örnek vermez. Banguoğlu, yabancı menşeli kelimelerdeki yabancı tip hecelerinin nasıl Türkçenin bünyesine uyarlandığını gösterir: *skala*>*iskele*, *zehr*>*zehir* vs. Buna ilave, *bre*, *-mtrak* gibi kelime ve eklerde ses düşmesi sebebiyle hece başında çift konsonantın yer aldığını söyler. Ediskun, sistematik olmasa da yabancı tip heceli kelimelerden örnekler verir. Bilgegil, altı hece tipine bir ekleme yapar; bir konsonant ve uzun bir vokalden oluşan yedinci tip bir heceyi tarif eder.

Halbuki kullandığımız Türkçede on yedi tip hece mevcuttur. Gerçi bu on yedi tip hece çeşidinden bazılarında çok ender rastlanır ama, her halukârda Türkçede on yedi tip hece gözlenmektedir. Herkesçe malum olan altı tip hecenin konsonantını K, vokalini V olarak göstermek suretiyle şöyle ifade edilebilir.

1. V
2. VK
3. KV
4. KVK
5. VKK
6. KVKK

Bu hece tiplerini açıklamaya ve örneklerini vermeye gerek olduğunu sanmıyorum. Şimdi, tasnifi yapılmayan, neredeyse yok sayılan yabancı hece tiplerine geçelim:

7. \bar{V} Uzun bir vokalden oluşan hece; mesela, *a-lim*, *a-mil*, *a-rif*

8. $\bar{K}\bar{V}$ Bir konsonant ve uzun bir vokalden oluşan hece. Meselâ, *e-de-bi-ya-tı*, *ma-lum*, *sa-bit*, *va-hit*, *Sa-mi*, *sa-de*, *u-cu-be*, *me-ra-sim*, *ta-ri-kat*, *fa-zi-let*, *il-mi*.

9. **VK** Uzun bir vokal ve bir konsonanttan oluşan hece. Meselâ, *ah, ar, al-i Osman*.

10. **KVK** Bir konsonant, uzun bir vokal ve bir konsonanttan oluşan hece. Meselâ, *yar, zar, ta-rü-mar*.

11. **KKV** Hece başında çift konsonant ve bir vokalden oluşan hece. Meselâ, *bri-fing, kra-vat, kro-ki, kri-ko, pla-sen-ta, pra-sa, pre-historya, pro-je, psi-ko-lo-ji, sko-las-tik, Slo-vak, spi-ker, sto-paj, tra-fik, tra-jik*.

12. **KKVK** Hece başında çift konsonant, bir vokal ve bir konsonanttan oluşan hece. Meselâ, *bron-şit, Brük-sel, Fran-sa, fren, Frun-ze, gram, kral, kris-tal, plas-man, prag-ma-tik, pren-ses, pres, pres-tij, prob-lem, Slav, slov, spor, star, trap, tren*.

13. **KKVKK** Hece başında çift konsonant, bir vokal ve hece sonunda yine çift konsonanttan oluşan hece. Meselâ, *branş, bronz, frank, Frank-furt, kramp, prens, stand, start, trans-krip-siyon, trink, tröst*.

14. **KKVKKK** Hece başında çift konsonant, bir vokal ve hece sonunda üç konsonanttan oluşan hece. Mesela, *sfenks*.

15. **KKKV** Hece başında üç konsonant ve bir vokalden oluşan hece. Meselâ, *stra-te-ji, stra-te-jik, spre-yi stra-tos-fer, stre-se ça-re*.

16. **KKKVK** Hece başında üç konsonant, bir vokal ve bir konsonanttan oluşan hece. Meselâ *sprey, streç, stres, strip-tiz, strük-tü-rel*.

17. **KKKVKK** Hece başında üç konsonant, bir vokal ve hece sonunda çift konsonanttan oluşan hece. Meselâ, *spring, sprint, skriks*.

Bir kimsenin eğitim seviyesini kulağımızla ölçerken bir çok hususa dikkat ediyoruz. Bunlardan bir tanesi Türkçeye girmiş bulunan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki vokal uzunluklarının yerli yerinde telâf-fuz edilip edilmediğidir. Gerçi bu kıstasa göre eğitilmiş sayısının azaldığına hükmetmemiz gerekiyor; ama, tabii, genel eğitim seviyemizin düştüğünü söylememiz daha doğru olur. Belki farklı bir değerlendirme de yapabiliriz: Mademki Türkiye Türkçesi, Türkçe asıllı kelimelerdeki aslî vokal uzunluklarını eritmiş ve kısaltmıştır, yabancı menşeli kelimelerdeki uzunlukların da bu temayüle tâbi tutulması son derece doğaldır. Meselâ, *edebiyatı* kelimesindeki uzun a'nın kısa söylenir hale gelmesi Türkçenin tabii seyrini sergilemesinden başka bir şey değildir, diyebiliriz. Birinci sorum şu olacak: Türkiye Türkçesinin temâyüllerine aykırı olan vokal uzunluklarını, tavsiye edilmesi gereken yabancı bir unsur olarak düşünebilir miyiz?

Şimdi de farklı bir yabancılığı ele almak istiyorum. Türkçenin hece başındaki ve sonundaki çift veya üç konsonantlar meselesine değinmek istiyorum (11-17 tipli heceler). Elbette bu tip hecelerden bazılarına çok ender rastlamaktayız ama *trafik* ve Fransa örneklerinde gördüğümüz KKV ve KKVK tipli heceler Türkçede, hem de çok sık kullandığımız kelimelerde mevcuttur. Özellikle bu sık kullanılan ve hece başında çift veya üç konsonantı bulunan kelimelerin telâffuzu kulakla yaptığımız değerlendirmelerden bir başkası. Hece başındaki ilk iki konsonantın arasına veya başına dar bir vokal getirilmesini, *tı-ra-fik*, *Fı-ran-sa* gibi telâffuzların yaygınlaşmasını, bazılarının düşündüğü gibi, Türkçenin bir “galibiyeti” mi saymalıyız?

Uzunluklar kısaldığında kusur, çift konsonantlar çözüldüğünde meziyet mi oluyor? Acaba çift standart mı uyguluyoruz?